

Наступне завдання було пов'язане з порівняльно-пошуковою діяльністю. Студентам і учням пропонувалося виписати з балади Т.Шевченка "Тополя" лексеми на позначення цього концепту та ті, що його характеризують. Результатом роботи стали три лексеми – *тополе, тополенька, серце-тополенька*. Отже, у процесі розгортання концептуального змісту балади 3 рази коренева морфема повторюється, утворюючи своєрідну емоційну градацію. Ця лексема знаходиться у сильній, семантично значущій позиції тексту, так як його винесено у заголовок і звертанням до цього завершується текст. На жаль, обсяг статті не дозволяє ретельно охарактеризувати усі етапи концептуального аналізу.

На завершальному етапі роботи з художнім концептом пропонувалося створення есе "Українська тополя – невмирущий символ ... (чого?)", результатом якого слугували знання про концепт, особистісне ставлення до нього і розуміння, виявлені на тлі створення власного висловлювання, уміння інтерпретувати знання і застосовувати їх у конкретній мовленнєвій ситуації.

Висновки... Таким чином, аналіз педагогічної і дидактичної літератури дозволив нам створити модель концептуального аналізу художнього твору, розробити методику його застосування у студентській аудиторії та шкільній практиці.

Проведена у школах та ВНЗ апробація підтвердила ефективність розробленої методики і засвідчила:

- концептуальний аналіз є засобом формування комунікативної україномовної компетенції;
- робота з художнім концептом відповідає сучасним підходам (компетентнісному, текстотворчому, лінгвоукраїнознавчому, проблемному);
- безпосередній зв'язок концептуального аналізу з формуванням соціокультурного і мовленнєвого компонентами КК;
- концептуальна методика сприяє переходу від фрагментарних знань до цілісного та ціннісного сприйняття дійсності, формує мовну картину світу особистості.

Перспективним, на нашу думку, є подальше дослідження шляхів формування комунікативної компетенції за допомогою художніх концептів, укладання дидактичних матеріалів для використання у ВНЗ та школах різних типів.

Література

1. Бибик С.П., Єрмоленко С.Я., Пустовіт Л.О. Словник епітетів української мови. – К.:Довіра, 1998. – 431с.
2. Войтович В. Українська міфологія. – К.:Либідь, 2002. – 204с.
3. Жайворонко В.В. Українська етнолінгвістика: деякі аспекти досліджень // Мовознавство. – 2001. – №5. – С.48-63.
4. Буракова О.М. Концепт как средство выявления национального своеобразия // Материалы Международной научно-практической конференции "Иноязычное образование: лингвистический и методический аспекты". – Барановичи: БарГУ, 2007. – С.16-19.
5. Колесов В.В. Язык и ментальность. – СПб., 2004. – С.73-79.
6. Миллер Л.В. Художественный концепт как смысловая и эстетическая категория // Мир русского слова. – 2000. – № 4.– С.41-46.
7. Мишатица Н.П. Развитие речи на основе концептуального анализа слова // РЯШ. – 2006. – № 6. – С.19-23.

Анотація

У статті розглядаються особливості роботи з художніми концептами як засобом формування комунікативної компетенції школярів та майбутніх вчителів-словесників. Автор подає зміст та методику роботи з концептами, обґрунтовує необхідність проведення концептуального аналізу для виховання національно свідомої мовної особистості.

Аннотация

В статье рассматриваются особенности работы с художественными концептами как средства формирования коммуникативной компетенции учащихся и будущих учителей – словесников. Автор предлагает содержание и методику работы с концептами, обосновывает необходимость проведения концептуального анализа с целью воспитания национально сознательной языковой личности.

©2007

Мільто Л.О.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВ'ЯЗАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ЗАДАЧ

Постановка проблеми у загальному вигляді ... Педагогічну діяльність вчителя можна уявити у вигляді множини різноманітних педагогічних задач різного рівня: стандартних і нестандартних, стратегічних, тактичних, оперативних і т.п. Предметом педагогічної задачі можуть виступати знання учнів, їх особистісні якості, відношення – всі характеристики, які можна якісно змінити.

Уміння вчителя ефективно розв'язувати комунікативні задачі – це професійні дії педагога. Однак практика показує, що не тільки молоді вчителі, але й більш досвідчені зустрічаються з труднощами при вирішенні

комунікативних задач. Тому саме у вищих навчальних педагогічних закладах у процесі професійної підготовки студентам потрібно дати не тільки базове уявлення про теорію і технологію розв'язання комунікативних задач, а також сприяти формуванню комунікативних здібностей та умінь.

Аналіз публікацій і досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Розв'язання комунікативних задач – одна з найважливіших проблем педагогіки, яка в силу своєї значущості і актуальності привертає постійну увагу педагогів-практиків та науковців. Проблеми, присвячені теорії і технологіям педагогічної комунікації знайшли відображення у працях В.О.Арт'ємова, А.Б.Добровича, О.А.Дубасенюк, Ю.М.Кулюткіна, В.А.Кан-Калика, О.О.Леонт'єва, Г.С.Сухобської, Л.Ф.Спіріна та ін.

Формулювання цілей статті... Мета статті – сформулювати теоретичне уявлення про сутність комунікативних задач та провідні педагогічні умови їх ефективного розв'язання.

Виклад основного матеріалу дослідження... Величезну кількість педагогічних задач вирішує учитель у навчально-виховному процесі. Тому не випадково, що професійна діяльність педагога розглядається як один із видів практичного мистецтва, який знаходить своє відображення в тому як педагог вирішує задачі, що виникають.

У науковій літературі є різні точки зору на визначення педагогічної задачі. Так, наприклад, Н.В.Кузьміна, розкриваючи сутність педагогічної задачі, відзначає, що вона виникає щоразу, коли потрібно перевести процес виховання з одного стану в інший. Одже, педагогічна задача виникає тоді, коли можливе не одне рішення і потрібно знайти кращий спосіб досягнення бажаного результату. Л.Л.Додон у своєму збірнику задач і вправ з педагогіки стверджує, що вирішити педагогічну задачу це означає дати оцінку певному факту, розкрити мотиви поведінки вихователя або вихованця, знайти вихід з тієї чи іншої психологічної ситуації, знайти найбільш правильний підхід до вирішення педагогічної проблеми. О.К.Тихомиров визначає задачу як мету, задану в конкретних умовах, яка потребує ефективного способу її досягнення. На думку Г.О.Балла, задача в самому загальному вигляді – це система, обов'язковими компонентами якої є: предмет задачі; модель необхідного стану предмету задачі.

Таким чином, проблема задачі осмислюється як усвідомлення суб'єктом розв'язання протиріччя між відомою метою задачі і невідомими шляхами її досягнення, тобто відсутністю необхідного результату інформації для досягнення даної мети. Педагогічна задача – це результат усвідомлення суб'єкту виховання в педагогічній ситуації необхідності розробки системи професійних дій і прийняття їх до виконання. Усвідомлення педагогічної задачі відбуваються за допомогою аналізу конкретних умов, що виникли у відповідній ситуації, потім учитель прогнозує свою діяльність, обирає ефективні методи, далі відбувається конкретна взаємодія вчителя і учнів. Тому одним з елементів педагогічної задачі є задача комунікативна, тобто задача спілкування.

В цьому зв'язку педагогічна діяльність може бути представлена як ланцюжок комунікативних задач, що змінюються та розвиваються і допомагають організовувати педагогічну взаємодію, адекватну цим задачам.

На думку В.А.Кан-Калика, комунікативна задача є похідною щодо педагогічної задачі, бо впливає із останньої і визначається нею. Одночасно, як вважає науковець, комунікативна задача, відтворюючи задачу педагогічну, носить допоміжний, інструментальний по відношенню до педагогічної задачі характер.

І.М.Лисина визначає комунікативну задачу як мету, на досягнення якої спрямовані різноманітні дії, що здійснюються у процесі спілкування. Комунікативна задача є інструментальним компонентом педагогічної взаємодії.

Педагогічне застосування обраних методів реалізується через спілкування, тому логіка комунікації може бути представлена таким чином:

- педагогічна задача;
- система психолого-педагогічних методів, обраних для її розв'язання;
- комунікативні задачі, вирішення яких необхідно для реалізації педагогічної взаємодії;
- педагогічна взаємодія;

Ефективному розв'язанню комунікативних задач можуть допомогти принципи, розроблені та запропоновані В.Леві: *принцип перший – вникни. Принцип другий – створи сприятливу атмосферу. Принцип третій – не принижуй. Принцип четвертий – піднось.*

Комунікативні задачі розрізняються на *загальні комунікативні задачі*, які плануються заздалегідь та *поточні комунікативні задачі*, що виникають у процесі педагогічної взаємодії. Загальна комунікативна задача зводиться до оповідання та спонукання. У процесі педагогічної взаємодії педагог реалізує дві основні мети: повідомити учням інформацію та вплинути на них, тобто спонукати їх до дії. Мета учнів – зрозуміти, запам'ятати, вивчити, засвоїти, зробити висновки.

Таким чином, комунікативна задача розглядається як двосторонній процес спілкування, що ефективно реалізується при активності обох взаємодіючих осіб.

Згідно з логікою педагогічної взаємодії можна означити такі *етапи розв'язання комунікативних задач*:

1. Моделювання педагогом майбутнього спілкування, тобто створення комунікативних задач.

2. Організація безпосереднього спілкування.
3. Управління спілкуванням у процесі педагогічної взаємодії.
4. Аналіз результатів спілкування та моделювання нових комунікативних задач.

На етапі моделювання здійснюється планування комунікативної структури взаємодії. Прогнозується психологічна атмосфера уроку та вибір засобів досягнення позитивного, емоційного стану взаємодіючих суб'єктів, а також прогнозується сприйняття учнями особистості самого вчителя. Це допоможе педагогу передбачити свою комунікативну поведінку і свій емоційний стан.

На етапі організації безпосереднього спілкування педагогом досягається комунікативна перевага. На цьому етапі вчитель уточнює особливості спілкування в нових комунікативних умовах, конкретизуються суб'єкт-суб'єктні умови.

Важливим моментом цього етапу спілкування є правильно організована система комунікацій: постановка яскравих, привабливих цілей діяльності, демонстрація шляхів їх досягнення; уміння педагога демонструвати свою доброту, оптимізм та впевненість в успіх учнів; розуміння внутрішнього стану учнів у певних ситуаціях.

На цьому етапі педагог вирішує цілий ряд постійно виникаючих комунікативних задач, стимулює участь учнів у процесі спілкування.

Етап аналізу результатів спілкування можна назвати етапом зворотнього зв'язку, який дає інформацію про рівень засвоєння матеріалів учнями та їх розвиток, а також потреби у спілкуванні.

Ефективність розв'язання комунікативних задач залежить від високого рівня комунікативної культури педагога, яку можна визначити як складову педагогічної культури.

На думку М.О.Лазарева, зміст поняття "комунікативна культура" включає:

- розвинуту емпатійність – достатній рівень рефлексії;
- наявність особистісно-діалогічного стилю спілкування і відносин;
- розвинуті здібності до діалогу, вміння слухати і чути співрозмовників;
- індивідуальна привабливість, здатність переконувати і навіювати;
- здібність до взаєморозуміння та ефективної взаємодії.

Головним компонентом комунікативної культури вчителя є *комунікативні здібності і уміння* до яких належать: здатність переконувати, навіювати, надихати, приваблювати до себе. Уміння заволодіти увагою учнів, викликати їх симпатію, уміння організувати первинний контакт. Здатність швидко знаходити ефективні форми відношень, потрібний тон спілкування з учнями, здатність швидко знаходити контакт, вміння організувати первинний контакт у спілкуванні з учнями, співробітництво; доброзичливий тон, дружність, м'якість, відчуття такту: відвертість, відкритість; рівень розвитку емпатії (співпереживання учням); взаєморозуміння, емоційна ідентифікація, рефлексія (здатність побачити себе зі сторони).

Окремо слід відмітити педагогічний такт вчителя, який можна визначити як уміння дотримуватись педагогом почуття міри у спілкуванні, вміння обрати правильний підхід до учнів. Це і поважне ставлення до учнів, і уміння керувати своєю поведінкою згідно норм педагогічної етики. Тактичний учитель здатний побудувати теплі емоційно забарвлені відносини з учнями. Він уміє за допомогою гумору розрядити обстановку, щоб уникнути конфлікту. На думку І.А.Зязюна, педагогічний такт це частина педагогічної майстерності, компонент духовної культури вчителя. Саме педагогічний такт, як зазначає вчений, впливає на формування індивідуального стилю взаємодії педагога з дітьми.

Комунікативна культура учителя неможлива без педагогічного артистизму, який потрібен педагогу для того, щоб посилити ефект педагогічного впливу на учнів. Педагогічний артистизм надихає, естетизує спілкування, підносить його до рівня мистецтва. Розумно використаний артистизм стає не просто прикрасою спілкування, а його необхідним і міцним підсилювачем.

Роль артистизму в структурі особистості вчителя складається з того, що вчитель в умовах педагогічного процесу здатен до органічного існування і ефективної дії в силу своєї здатності вміти самовиразитися, вміти саморегулювати свій психічний стан, вміти поставати та вирішувати надзадачу дії, конструювати педагогічне спілкування у відповідності до ситуації.

Таким чином, комунікативна культура вчителя неможлива без оволодіння педагогом комунікативними уміннями та розвинутими комунікативними здібностями, які в своїй сукупності складають техніку педагогічного спілкування – характеризують технологічну сторону комунікативної культури педагога.

У цьому зв'язку цікавими є деякі комунікативні технології етичного захисту, розроблені Н.Є.Щуркової. Уміле володіння прийомом етичного захисту дає змогу підвищити рівень комунікативної культури вчителя, запобігає виникненню стресових станів педагога, формує відповідні моральні якості учнів.

Комунікативні технології, розроблені Н.Є.Щурковою, передбачають використання "м'яких" способів прихованого педагогічного захисту. Розглянемо деякі приклади цих технологій:

1. "Окультурене відтворення". Сутність цього прийому в демонстрації вчителем спілкування на рівні культури. Прийом „окультурене відтворення” дає конкретний наочний зразок етичної форми спілкування

в контексті ситуації, що виникла. Функція цього прийому – корегування поведінки учня. Як парадигму можна використати таку фразу: „Якщо я Вас правильно зрозуміла... Ви хотіли сказати...”. При цьому додається окультурена форма вербальної, поведінкової моделі спілкування.

Проілюструємо реалізацію цього прийому на практиці наступною ситуацією. Учень, не встигаючи записати за вчителем речення, вигукує: “Повільніше!”. Педагог відповідає: “Якщо я Вас правильно зрозуміла, шановний Сергій, ви хотіли сказати: “Шановна Марина Миколаївна, будь ласка, повторіть ще раз це речення”.

2. *“Виправдовування поведінки”*. Сутність цього прийому – сприяти психічному врівноваженню дитини шляхом “виправдовування” поведінки учня в даній ситуації. Велике значення тут має інтонаційне забарвлення вчителя, який говорить спокійним, м’яким і переконливим тоном. Для цього використовуються фрази на зразок: “Можливо, ти хотів...”, “Можливо, будь-хто, на вашому місці...”, “Я б можливо також...” та ін.
3. *“Виявлення доброзичливості”*. Сутність цього прийому у веселому ігноруванні того, що сталося. Використовуються фрази на зразок: “Добре, що Ви мені нагадали...”, “Якби не Ви, я зовсім забув би про це...” та ін.
4. *„Питання на відтворення”*. Мета цього прийому – припинити спілкування, що відбувається на низькому рівні взаємодії і надати можливість співрозмовнику виправити свою поведінку у спілкуванні. Сутність цього прийому полягає в тому, що вчитель, посилаючись на те, що він недочув або був чимось дуже захоплений, люб’язно просить учня ще раз повторити фразу, з якою він звертався. Тим самим педагог підштовхує учня до пошуку інших, більш культурних форм звернення і поведінки. Тут важливо, щоб в інтонації вчителя не було ніякої іронії, підтексту. Прохання вчителя повинно бути щирим. Використовуються фрази на зразок: “Вибач, я не розчула, що Ви сказали...”, “Будь ласка, повторіть те, що Ви сказали...” та ін.
5. *“Питання про одержувача”*. Цей прийом ще можна назвати „наївним подивом”, тому що педагог якби дивується що до нетактовного звернення в свою адресу. Він спеціально інструментує наївність, інсценує нерозуміння того, що було сказано учнем. Ставиться запитання: “Це Ви мені сказали?”, “Хіба так можна?”. Велике значення для реалізації цього прийому має педагогічний артистизм вчителя: пластика, міміка, інтонації.
6. *“Посилення уваги до особистісних якостей”*. Прикладом можуть бути такі фрази: “Я не звикла до такого звертання”, “Я не можу продовжувати розмову у такій формі” та ін.

Педагогічна взаємодія вимагає від вчителя оволодіння технологіями розв’язання комунікативних задач. Однак, необхідно відмітити, що кожна педагогічна технологія трансформується через особистість педагога, його кваліфікацію та рівень педагогічної майстерності.

Пропонуємо алгоритм розв’язання комунікативної задачі, який допоможе вирішити задачу на рівні педагогічної культури.

Алгоритм має таку структуру:

1. Об’єктивний, стислий опис сутності ситуації. Головне у цьому прийомі те, що збоку вчителя не повинно бути ніяких звинувачень на адресу учня, тільки констатація факту. Наприклад: “Ви не уважно мене слухаєте...”.

2. Вербалізація почуттів. Це комунікативні уміння, які дозволяють вчителю повідомити співрозмовнику про свій внутрішній емоційний стан без образ і звинувачень. Педагог повинен якомога точніше передати на вербальному рівні емоцію, яку викликали у нього дії учня.

3. Прийом “Я – повідомлення”. Реалізуючі цей прийом, вчитель оголошує свій стан і своє відношення до вчинку, а не висновки щодо особистості учня. Наприклад: “Мені дуже прикро бачити ...”, “Коли я бачу (або чую) ..., я відчуваю ...”.

4. Гуманізація стосунків. Сутність цього прийому полягає у знаходженні та повідомленні позитивних якостей учня. Наприклад: “Ви як розумна людина...”, “Я знаю Вас як шляхетну людину, тому...”.

5. Вербальний опис своїх реальних дій в момент проблемної ситуації. Наприклад: “Тому я спокійно з Вами спілкуюсь...”

6. Бажаний вихід. Висловлювання власних побажань. Наприклад: “Тому мені хотілося би, щоб Ви говорили зі мною іншим тоном...”.

7. Оптимістичне прогнозування. Сутність цього прийому полягає у сподіванні на гарні стосунки у майбутньому. Наприклад: “Я щиро сподіваюсь на наші добрі стосунки в майбутньому...”.

Перераховані операції не вичерпують усього різноманіття прийомів розв’язання комунікативних задач. Удосконалення педагогічної творчості і майстерності дозволять педагогу знайти безліч ефективних прийомів успішної взаємодії з учнями.

Висновки... Умовами ефективного розв'язання комунікативних задач є комунікативна культура педагога яка включає комунікативні уміння та розвинуті комунікативні здібності, а також ефективно володіння технікою педагогічного спілкування та опонування комунікативними технологіями, які дають змогу підвищити рівень комунікативної культури педагога та ефективно вирішувати комунікативні задачі.

Література

1. Грехнев В.С. Культура педагогического общения: Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1990.
2. Добрович А.Б. Общение: наука и искусство. – М.: Яуза, 1996.
3. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении. – М.: Просвещение, 1987.
4. Лазарєв М.О. Творча і духовна самореалізація особистості в навчальному закладі нового типу. Педагогічні науки. Збірник наукових праць. – Суми: СДПУ ім. А.С.Макаренка, 2000. – С.53-68.
5. Мільто Л.О. Педагогічний артистизм: Методичні рекомендації. – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2007. – 30 с.
6. Мільто Л.О. Методика розв'язання педагогічних задач: навч.посібник. –2-ге вид.; переробл. і доп. – Харків: Ранок – НТ, 2004. – 152 с.
7. Полторацька В.В. Формування культури професійного спілкування вчителя: Методичні рекомендації. – Харків ХДПУ ім. Г.С.Сковороди, 2000.
8. Щуркова Н.Е. Педагогическая технология. Второе изд., доп. – М.: Пед. общество России, 2005. – 256 с.

Анотація

В статті розглядається сутність комунікативних задач та визначаються основні педагогічні умови їх ефективного розв'язання.

Аннотация

В статье рассматривается сущность коммуникативных задач и показаны основные педагогические условия их эффективного решения.

Подано до редакції 15.11.2007.

©2007

Мороз Ю.М.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ОСНОВ ОЗДОРОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Особливості сучасних умов життя, швидкий темп розвитку техніки, модернізація навчальних і трудових процесів, ріст інформації висувають до організму дитини високі вимоги. Пластичність функціональних систем здорової дитини сприяє порівняно швидкій їх адаптації до різноманітного впливу навколишнього середовища. І навпаки, незначні відхилення в стані здоров'я дитини приводять до того, що організм не завжди адекватно реагує на навчальне навантаження. Недостатня рухова активність приводить до функціональних розладів, а потім – і до хронічних захворювань. В школах недостатньо активно проводяться фізкультурно-оздоровчі заходи серед учнів. Фізичне і розумове навантаження відповідає віковим і функціональним можливостям учнів, а відпочинок – не забезпечує ефективного відновлення працездатності. Вік від 5 до 10 років є найбільш сприятливим для розвитку головних фізичних якостей і координаційних здібностей, формування підґрунтя майбутнього потенціалу здоров'я, виховання звички і любові до занять спортом, і особливо саме в молодшому шкільному віці, в зв'язку із слабким рівнем здоров'я, відбуваються неперворотні негативні процеси в організмі, які потім негативно впливають і на весь процес становлення організму. Несприятливий вплив на дитячий організм може мати надмірна активність рухової діяльності учня протягом тривалого часу. Лише свідоме регулювання рухової діяльності школярів може запобігти появі захворювань і дасть змогу цілеспрямовано вплинути на розвиток дитини, закладаючи основи міцного здоров'я та високої працездатності і позитивно впливатиме на успіх у навчанні [4].

Аналіз публікацій і досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Звернення до оздоровлення молодших школярів в навчально – виховному процесі стає актуальним сьогодні. Фундаментальні проблеми теорії оздоровлення молодших школярів в навчально-виховному процесі висвітлені у роботах Л.Борисової, Г.Новикової, В.Сухомлинського, В.Лук'яненко, О.Баранової та ін. Питанням оздоровчих технологій присвячені праці Л.Єлізарової, В.Усанової, І.Дружиніна, С.Свириденка, І.Піскунової, В.Корж, Є.Чаритонової та ін. Проблему здорового способу життя в освіті європейських країн досліджують Н.Василенко, В.Медведев, І.Скачков, Л.Уфішевц, М.Зубалій та ін. [2].

В Україні оздоровча робота в школах ведеться недостатньо. В усіх регіонах нашої країни діє стандартна програма фізичного виховання. Усі діти одного класу здають однакові нормативи, оцінка фізичної підготовленості проводиться тільки з урахуванням віку й статі. Протягом останніх десятиліть відчутно погіршилось здоров'я дітей. Тривалий час вважалось, що покращення засобів медичного обслуговування вирішить цю проблему. Проте сьогодні стала зрозумілою хибність подібних уявлень.

У 75 відсотків школярів початкової школи спостерігається гіподинамія. У режимі навчального дня розумові навантаження і статичні напруження в поєднанні з психічними перевантаженнями в 15 разів перевищують обсяги